

Inlossing van een oude belofte

Davids zoon, lang verwacht, maar toch verrassend

Thema van dit Kerstnummer is 'verrassing'. Klaas Spronk laat zien dat met de komst van het Kerstkind een groot verlangen werd ingelost, dat al eeuwen leefde. Maar het ging op een andere manier dan verwacht.

Maria en later de herders zullen ongetwijfeld zeer verrast zijn door de verschijning van de engelen. Zo iets maak je als sterveling zelden mee. Maar hoe verrast zullen zij zijn geweest door de boodschap van de engelen?

Davids zoon werd immers al lang verwacht. Die verwachting was in feite al gewekt toen de profeet Natan namens God aan David beloofde dat zijn koningshuis voor eeuwig zou voortbestaan (2 Samuel 7).

Ondanks die mooie toezegging was er heel veel mis gegaan. Het koninkrijk was onder de kleinzoon van David verdeeld geraakt en was in de eeuwen daarna zelfs van de kaart geveegd door eerst de Assyriërs en later de Babyloniërs.

Het vertrouwen in God die vasthoudt aan zijn belofte aan David was echter nooit verdwenen. Na de terugkeer uit de ballingschap werd de hoop gevestigd op nieuwe telgen uit het geslacht van David. We lezen er over in de profetieën van Haggai en Zacharia. Zij zagen een mooie nieuwe toekomst oplichten in Zerubbabel en de hogepriester Jozua. Tegen deze Jozua wordt gezegd volgens Zacharia 3:8 dat God zijn dienaar zal sturen: 'de spruit'. Dat is een verwijzing naar oude profetieën zoals Jesaja 7, 9 en vooral 11:1 over de spruit die zal voortkomen uit de stonk van Isäi.

In Zacharia wordt David niet met name genoemd. Blijkbaar werd het als bekend verondersteld. In de Nieuwe Bijbelvertaling en de Bijbel in Gewone Taal wordt het er voor de zekerheid maar bij gezet: een nieuwe koning moest wel uit de familie van David komen.

Belofte

Het was echter tot dusver alleen bij die mooie woorden gebleven. De praktijk was dat geen enkele leider in de schaduw van David kon staan. De wederopbouw na de ballingschap had niet tot een herstel van de oude luister geleid. Israël was nooit meer onder de vreemde overheersing uit gekomen.

Na de Babyloniërs waren de Perzen gekomen en daarna Alexander en zijn opvolgers, die op hun beurt weer waren afgelost door de Romeinen. Pogingen om politiek en religieus weer zelfstandig te worden liepen steeds weer op een teleurstelling uit en waren maar al te vaak in het bloed van gelovigen gesmoord.

Het was in feite een wonder dat er nog mensen waren die bleven hopen op de vervulling van de oude beloften. Velen hadden het ook opgegeven. Soms is het

Er is iets mis met de entourage. Zo'n boodschap hoort thuis in het koninklijk paleis. De aanbidding der herders, omgeving van Bartolommeo Suardi, 1500 - 1535. Foto Rijksmuseum

beter om je aan te passen aan de situatie die je toch niet kunt veranderen.

Onder degenen die weiger-

den om toe te geven aan die verzoeking behoorden de schrijvers van één van de Dode Zeerollen: Florilegium, een bloemlezing

van Bijbelteksten met uitleg, geschreven in de eerste eeuw voor Christus.

Daarin vinden we de volgende

uitleg van de belofte van Natan: 'JHWH heeft u aangekondigd, dat Hij een huis zal bouwen, en: Ik zal uw zaad na u doen opstaan

Kerst

Wetenschap

De Ster van Bethlehem niet alleen literair

De Ster van Bethlehem blijft tot de verbeelding spreken. Is het een fraaie aankleding van een achteraf geconstrueerd geboorteverhaal, of gebeurde er werkelijk iets bijzonders aan de sterrenhemel?

en de troon van zijn koningschap bevestigen voor immer. Ik zal hem tot een vader zijn en hij zal Mij tot een zoon zijn.'

Dat wordt als volgt uitgelegd: 'Dat is de Spruit van David, die zal verschijnen tezamen met de Onderzoeker der Wet, die Hij zal doen opstaan in Sion in het laatste der dagen, zoals geschreven staat: "Ik zal de vervallen hut van David weer oprichten" (Amos 9:11). Dat is de vervallen hut van David, die Hij zal opstellen om Israël te redden.'

Net als deze in Qumran gevonden tekst klinkt de aankondiging zoals beschreven in Lucas 1:32-33 van de engel Gabriël aan Maria van de geboorte van Jezus als een toepassing van de profetie van Natan. Jezus zal 'de troon van zijn vader David' krijgen. God beloofde via Natan dat

op wijzen wanneer zij in hun lied de hoogste hemel verbinden met de aarde.

Al direct aan het begin van de Bijbel was duidelijk gemaakt dat hemel en aarde gescheiden zijn en dat de mensen niet moeten denken dat zij die grens kunnen overschrijden.

In de wereld van Israël waren het de koningen die er nog het dichtste bij kwamen. In sommige Psalmen vind je daar nog iets van terug. Psalm 2 bezingt hoe God over de koning als zijn zoon spreekt. Volgens Psalm 110 plaatst God de koning aan zijn rechterhand.

Bij de volken rondom Israël ging men nog veel verder. In Egypte en Mesopotamië werd de koning tijdens en na zijn leven als een god vereerd. Zo oversteeg de mens de grens van de aarde,

Het verrassende van de komst van Jezus is dat de omgekeerde weg bewandeld wordt: God wordt mens

Hij een vader voor Davids zoon zal zijn. Jezus zal op zijn beurt 'Zoon van de Allerhoogste' worden genoemd. En tot twee keer toe wordt gezegd dat zijn koningschap voor eeuwig zal zijn.

Mocht de geschiedenis twijfel gewekt hebben aan de belofte door Natan, dan wordt die nu weggenomen. Later voegt het engelenkoor er ten aanhoren van de herders nog aan toe dat hij vrede zal brengen, zoals Natan in het vooruitzicht gesteld dat er nu eindelijk rust zou komen.

Omgekeerd

En toch klopt er iets niet. Er is iets mis met de entourage. Zo'n boodschap in de lijn van de profetie van Natan hoort thuis in het koninklijk paleis en het optreden van het engelenkoor zou je eerder in de tempel in Jeruzalem verwachten.

Er dringt zich bij de verschijning van de engel aan Maria een andere parallel op, namelijk die van de aankondiging van de geboorte van Simson. Dat wordt verteld in Rechters 13. Ook daarin krijgt een onaanzienlijke vrouw de hoofdrol en blijft de man buitenstaander.

Trekken we de lijn van deze onverwachte geboorte van een redder van Israël door, dan vallen echter toch ook weer de verschillen op. Jezus blijkt niet zo eenvoudig in onze kaders te vatten, zelfs niet in de bekende Bijbelse kaders. Bijbels gezien zou je zelfs kunnen spreken van de omgekeerde wereld.

Het zijn de engelen die daar-

naar de hemel toe. Het verrassende van de komst van Jezus is nu dat de omgekeerde weg bewandeld wordt: God wordt mens.

Belofte

Zo is er dus een verbinding met de oude belofte gedaan door Natan aan David. God doet wat Hij toezegt. Gods goede wil met David en zijn volk is sterker dan het menselijke onvermogen en soms ook onwil.

Het gaat echter wel anders dan gedacht. God gaat verder dan men ooit had kunnen denken. Dat is niet gemakkelijk te begrijpen.

Dat was misschien ook wel nodig. Omdat we anders niet zouden beseffen dat het toch wel heel bijzonder is wat er hier gebeurt. Een mooie kans voor wie voor de zoveelste keer Kerst viert: laat je verrassen.

Klaas Spronk

Prof.dr. Klaas Spronk is hoogleraar Oude Testament aan de Protestantse Theologische Universiteit.

bene schriftgeleerden uit de heidenen nodig om het verhaal van Jezus onder de aandacht te brengen.

Er staan wel meer wonderlijke geboorteverhalen in de Bijbel, zoals dat over de geboorte van Mozes, waarbij er een verband is tussen het riet van de Nijl waarin hij gevonden werd en de Rietzee waardoor hij het volk Israël uitleidde.

Detective

Theologen mogen dan genoeg hebben aan een literair geduid verhaal, astronomen komen met gegevens die daar mogelijk niet in passen, zei Barthel. Het boek van Molnar leest als een detective, vond hij. Dat Jupiter in het jaar 6 voor Christus in het sterrenbeeld Ariës, oftewel ram, stond, is eenvoudig na te gaan. Maar wat dat sterrenbeeld in die tijd betekende is een ander verhaal. Daarop nu werpt de gevonden munt uit Antiochië een nieuw licht, blijkt uit Molnars boek.

Aries stond namelijk voor Judea, en ook voor Syrië. Jupiter is de koningsplaneet in de Hellenistische traditie, en dat is een andere invalshoek voor het verhaal van de Ster van Bethlehem.

Vanaf de derde eeuw voor Christus wint de Hellenistische traditie namelijk sterk aan invloed in het Midden-Oosten. Dat wordt veroorzaakt door de veroveringen van Alexander de Grote, die de Griekse invloed ook op astrologisch gebied met zich meenam.

En als nu alleen Jupiter in het teken van Aries had gestaan, dan was het nog tot daaraan toe. Maar alle planeten stonden daar, op een kluitje. En dan wordt het interessant, zegt Barthel. Want deze constellatie van sterren is zo zeldzaam dat dit naar schatting eens per honderdduizend jaar voorkomt.

En het stilstaan van de ster? Ook niet vreemd, want buitenplaneten kunnen inderdaad een tijd op dezelfde plek aan de sterrenhemel blijven staan en daarna weer teruggaan.

Orakel

Geurt-Henk van Kooten, hoogleraar Nieuwe Testament en Vroeg Christendom aan de RUG en me-

de-initiatiefnemer van het congres in oktober, vindt de ideeën van Ter Linden over de literaire kant van de verhalen verrijkend. Maar waarom zouden er ook geen feiten in zo'n verhaal kunnen zitten?

De astrologie was in die tijd van immense betekenis, stelt Van Kooten. Ook in het Jodendom werd er, ondanks het oud-testamentische verbod, veel aan gedaan.

Op het congres in oktober deelde theoloog-historicus Jan-Willem van Henten een vernieuwend inzicht, namelijk dat eerste- en tweede-eeuwse Romeinse geschiedschrijvers melding maakten van de verwachting van de komst van een wereldheerser uit Judea, een idee dat zij hadden overgenomen van een joods orakel.

Bovendien is het aannemelijk dat de wijzen, of magiërs, op pad zijn gegaan toen zij daarvoor aanleiding zagen op basis van hun astrologische kennis. In de Grieks-Romeinse wereld fungeerden deze magiërs als hoffunctionarissen die een nieuwe koning kozen en deze ook aanbaden door middel van *proskynesis*, de 'teraardewerping'. De aanbidding van Jezus door de drie wijzen in het Matteïsevangelie kan te maken hebben met die teraardewerping, meende Van Henten.

Dat wordt zelfs letterlijk zo genoemd in het evangelie, en bovendien, zegt Van Kooten, schreef Matteüs zijn evangelie hoogst waarschijnlijk in Antiochië. En als dat klopt heeft hij in het jaar 66 een grote optocht van magiërs gezien die hun opwachting gingen maken bij de nieuwe keizer van Rome: Nero. Die optocht trok namelijk dwars door Antiochië.

Tja, reageerde Ter Linden, best mogelijk dat Matteüs zo vaak een verhaal van een buurman heeft moeten aanhoren over die gebeurtenis dat hij dat uiteindelijk maar verwerkt heeft in zijn verhaal.

Maar Barthel blijft erbij. Het verhaal is te mooi om niet in ieder geval ten dele waar te zijn.

Ineke Evink

Een pas gevonden munt uit het jaar 8 na Chr toont het beeld van een ram en een ster. In geel is de gang van de ster aangegeven. Foto Wikipedia